

**Нинослав Станојловић,
проф.историје Јагодина**

ТЕСТАМЕНТ СТЕФАНА – СТЕВЧЕ МИХАЈЛОВИЋА

Извод

Рад представља важан прилог биографији Стефана–Стевче Михајловића (1806–1888), једног од најзнаменитијих Јагодинаца. У својој дугој чиновничкој и политичкој каријери Стевча је прешао пут од ђумрукције смедеревског, капетана беличког, преко начелника округа чачанског, потпредседника Светоандрејске скупштине, „местозаступника Књажеског” до председника Министарског савета Књажевине Србије и то у најсудбоноснијим годинама друге половине XIX века. Стевчин тестамент, написан и допуњен неколико месеци пре његове смрти, осликава не само последњу вољу овог угледног српског државника и задужбинара, него и, на посредан начин, и људе и време у коме је живео.

*

Стефан–Стевча Михајловић родио се у Јагодини јануара 1806. године, од мајке Марије, рођене Басановић и оца Мијаила (Мијалка) Јовановића, кујунције и потоњег јагодинског кнеза. После пропасти Првог српског устанка 1813. године, породица Мијаила Кујунџића, како је Стевчиног оца називао кнез Милош Обреновић, одлази у бежанију у Банат, где је у Белој Цркви, Вршцу и Панчеву, будући председник српске владе похађао школу. По повратку у Јагодину 1816. године, Стевча је, по очевој жељи, почео да учи терзијски занат, али се, како је сам записао „презревши дућан и мајсторлук”, определио за, тада врло уносно занимање, марвеног трговца.

Преломни догађај његове даље каријере и живота уопште, била је женидба 1829. године са Мирјаном, ћерком Ђурђије и Јакова Обреновића, полубрата Кнеза Милоша. Брак са синовicom српског владара омогућио је Стевчи и прву државну службу, положај царинског чиновника–ђумрукције у Смедереву, исте 1829. године. Након две

године премештен је у Београд на функцију главног ђумрукције београдске царине, а од 1836. до 1839. године видимо га као капетана среза беличког округа јагодинског. У време прве владавине кнеза Михаила 1840–1842. године, Стевча је обављао дужност начелника чачанског округа. Оставши веран кнезу српском у време буне Томе Вучића Перишића 1842. године, остао је без службе и наредне две године провео је у затвору.

По изласку из затвора Стевча се бавио, у родној Јагодини, трговином, али и бројним активностима усмерених на свргавање кнеза Александра Карађорђевића и Уставобранитеља. Као посланик вароши Јагодине учествовао је у раду Светоандрејске скупштине, на којој је био изабран за потпредседника исте. После одлуке ове скупштине да се, из емиграције, врати стари и оболели кнез Милош Обреновић и заузме српски престо, одлучено је да до тада „књажев местозаступник” буде управо Стевча Михајловић. До Милошевог повратка 1859. године Стевча је био највиђенији српски државник. Доласком поновним на власт, након очеве смрти, кнез Михаило је пензионисао Стевчу 1861. године, после једног сукоба.

Међутим, већ 1862. године Стевча је, у чину генерал–мајора, постављен за команданта српске народне војске, а у вези бурних догађаја насталих после турског бомбардовања Београда исте године. Након убиства кнеза Михаила, постао је, 1868. године, један од татора малодобног кнеза Милана Обреновића. У периоду до 1875. године обављао је више одговорних дужности, а после скупштинских избора поменуте 1875. године, на којима су либерали убедљиво победили, образована је влада на челу са Стевчом Михаиловићем. Иако је ова влада од стране кнеза Милана, оборена већ после неколико месеци, у пролеће 1876. године поново је освојила власт.

Влада Михајловић–Ристић на својим плећима изнела је два српско–турска рата (1876–1878), који су резултирали прво Сан–Стефанским, а потом и Берлинским конгресом. Мировни уговори потписани на овим конгресима омогућили су Србији територијално проширење и међународно признање независности. Убрзо, после Берлинског конгреса у јесен 1878. године Стевча је отишао у заслужену пензију. Поживео је још десет година и умро, у дубокој старости, 19. септембра 1888. године у Београду, где је и сахрањен, са државним почастима. После смрти његове треће супруге Катарине–Кате 1898. године, посмртни остаци пренети су му у породичну капелу, на старом јагодинском гробљу.¹

Овај кратки животопис Стефана–Стевче Михајловића настао на основу података из његових мемоара, али и одговарајућих извора и литературе, обогатићемо значајним прилогом у наставку. После дужег истраживања дошли смо до оригиналног тестамент Стевчиног, датираним 28. августа 1887. године и његовог додатка од 3. марта 1888. године. Овај вредни документ, писан је црним мастилом на жућкастој хартији, дужине 35 цм. и ширине 25 цм. и има два дела. Тестамент датираним 28. августа 1887. има 9 листова, а додаток тестамент датован 3. марта 1888. године има 8 листова. Оба дела тестамент повезана су јемствеником.²

¹ Мемоари Стефана–Стевче Михаиловића у два дела од 1813. до 1842. и од 1858. до 1867. Средио их Живан Живановић. СКА, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа. Прво одељење. Споменици на српском језику, књига XVIII, Београд 1928, стр. 41 и даље; Е. Ј. Цветић, Споменици Јагодине, I, Јагодина 1910, стр. 22–36; М. Ђ. Милићевић, Додатак Поменику од 1888. знаменити људи у српскога народа који су преминули до краја 1900, Београд 1901, стр. 97–98; Ј. Милићевић, Србија 1839–1868, Историја српског народа, V–1, Београд 1981, стр. 283–300; Ч. Попов, Србија 1868 – 1878, Историја српског народа, V–1, Београд 1981, стр. 371–378; Н. Станојловић, Родослов Стефана–Стевче Михајловића, Јагодина 2000. (рукопис у својини аутора) стр. 1–4.

² Благодарети љубазности и предусретљивости Стевчиних потомака, госпођа др. Ане Ђекић, лекара и Тијане Каћански, дипл. правника из Београда добио сам тестамент њиховог славног претка и обавезу да исти научно обрадим. И овом приликом им се захваљујем – аутор Нинослав Станојловић.

Налаз овог специфичног историјског извора је тим значајнији, јер се до сада сматрало да је уништен бомбардовањем Среског суда за град Београд 6. априла 1941. године, где се чувао од ступања на снагу.

Читајући тестамент Стевче Михајловића, човека који је у својој дугој професионалној каријери прешао пут од терзијског калфе, марвеног трговца, преко различитих државних дужности и функција, од царинског чиновника до председника владе, дошли смо до података, не само о његовој непокретној и покретној имовини, члановима уже и шире породице, већ и о жељи старог државника, да остане у лепој успомени и породици и отаџбини.

Отуд и две његове племените жеље и намере да завешта своју велику двоспратну кућу „...народу српском за вечити спомен... а у жељи да се од ње начини музеј за Краљевину Србију” и да остави 1000 динара у злату за штампање својих мемоара.

Поштујући Стевчину последњу вољу Министарство просвете је, после смрти Кате Михајловић (1898.) извршило одређене припреме и адаптацију породичне куће Михајловића и, поред одређених препрека, у истој је 7. септембра 1904. године свечано отворен Етнографски музеј. По жељи дародавца на згради је било написано „*Задужбина Стевче Михајловића*”. Постоје две верзије коначне судбине ове прелепе грађевине, која се налазила у улици Кнеза Милоша. По једној, зграда је страдала у шестоаприлском бомбардовању 1941, а по другој, делимично оштећену зграду срушиле су нове власти 1945. године.

И друга велика и племенита Стевчина жеља је испуњена и уз закашњење од 40 година, његове белешке под називом „*Мемоари Стефана–Стевче Михаиловића у два дела од 1813. до 1842. и од 1858. до 1867.*”, припремио је и објавио Живан Живановић, у Београду 1928. године. Пре десетак година (1991.) својеврсни наставак, односно трећи део ових сећања приредио је Василије Крестић, под називом *Мемоари Стефана–Стевче Михаиловића*

(1861–1878), користећи заоставштину Емила Ј. Цветића, пионира јагодинске историографије.³

Предајући српској и јагодинској историографској јавности овај рад уверени смо да је то мали, али значајни прилог биографији Стефана–Стевче Михајловића, а истовремено и путоказ будућим истраживачима живота и рада овог знаменитог Јагодинца и Србина.

³ С. Кнежевић, Архивски и остали извори о настанку и почетном замаху у раду Етнографског музеја у Београду, Архивска грађа као извор за историју (зборник радова), Београд 2000, стр. 413–423; В. Нап. 1; В. Крестић, Мемоари Стефана–Стевче Михаиловића (1861–1878), Споменик САНУ, СХХХП, одељење историјских наука 8, Београд 1991, стр. 23–40.

ТЕСТАМЕНТ СТЕВЧЕ МИЈАИЛОВИЋА

Во имја оца и сина и сјатаго духа, тројници једно сушној и нераздељеној поклањам се молећи благослов овом мом завештању.

Како је сваком човеку па и мени час смртни неизвестан, то сам на случају смрти сам својом руком при чистој савести написао ово своје завештање као моју последњу вољу и по том сам расположио моје Богом ми дано имање, које сам помоћу Бога стекао. Моја је жива жеља да после моје смрти моји наследници по овом завештању тачно поступају.

1а. Од мог имања у Београду имам велику кућу у улици Књаз Милошевој у којој и сад живим.

2б. Плац са зградама са ходником у продужењу плаца од велике куће под 1а. па Сеничком у лицом до плаца Г. Милутина Јовановића.⁴

3в. У улици књаз Милошевој између Г. Бабића и поч. Илије Ракића удовице.

4г. Воденицу са трима парчетима ливаде на реци Топчидеру у атару села Кнежевца, дата је о том тапија моме сину старијем Милану⁵ и дата му облигација од 100# дуг да наплати од Перера Рад. Николића и да међу собом поделе браћа братски, јер сам им ту суму поклатио, да им је Милан ту суму наплатио или није видиће се на облигацији. Сада ова добра коме су завештана нека то извиде, па ако која сума није наплаћена или сва, нека они по сили облигације наплате и међу собом поделе, ком је ово сада завештање.

5д. Плац у Мостарској улици међу Г. Јове Богојевића и попа Милоша и у зачелју Димитрија Клидеса⁶.

6е. Меана и кафана са сењаком и казаницом и једном малом собицом и кујном и земљом принадлежењом од улице чаршије до пута и реке.

7ж. Воденица у Јагодини са земљама и са једне и са друге стране реке Белице и земље од чаршиски празни плацева што претиче од 25 фати ресто све до пута пред воденицу са амбаром и кошом и две старе куће, то све заједно са воденицом и баштом код воденице и кошаром.

8з. Празан плац у вароши Јагодини између среске куће и меане Данила Срезејевића⁷

9и. Три дућана састављени у једно за тишлерску радњу и њена земља од лица чаршије до други колски пут.

10ђ. Велики виноград у селу Деонице са зградама и судовима виноградарским бачвама.

11ј. У облигацијама које имам у банки _____ и у приватним лицима од прилике биће до 5000# или нешто мање или више видеће се по домаћем протоколу.

12к. Дуга за сад имам до 1000# и снаји Јованки⁸ за њен Мијајлу⁹ донешени мираз 1000# уговорено је са пријатељима да Јованка донесе 2000#, али је донела само 1000# а за другу да ће се донети, кад буде снаја Јованка рекло се пунолетна.

13л. А покретно моје имање; намештај; покућанство, моје оружје, мој брилијантски прстен, мој цепни сат и тому подобно можда ћемо нешто наредити извршити ми докле смо у животу нашем, ако случајно не може се све то извршити, ми ћемо о томе списак сачинити, и о томе своје мишљење у том списку ставити и по томе ће наши пријатељи заступници овог тестамена онако извршити што не буде за живота нашег извршено остало по завештању.

Сад овде почињем расположење са мојим имањем.

⁴ Милутин Јовановић (Јагодина, 1828–Београд, 1888.), генерал, познатији под надимком Милутинчић.

⁵ Милан С. Михајловић (Алексинац, 1835–Београд, 1881), најстарији син Стевчин из првог брака са Мирјаном, рођ. Обреновић.

⁶ Димитрије Клидис (? , 1811 – Београд, 1903), београдски велетрговац.

⁷ Данило Срезејевић (Тетово, 1849–Јагодина, 1897), јагодински механџија.

⁸ Јованка Михаиловић, супруга Стевчиног сина Мијајла.

⁹ Мијајло С. Михаиловић, (Јагодина, 1853–Београд, 1886), чиновник Министарства иностраних послова, Стевчин син из трећег брака са Катарином, рођ. Шами.

1а. Под овај знак како следује велику кућу у улици књаз Милошевој плац са сокака спрам академије војне па до плаца Г. Ант. Богичевића¹⁰, с лица ширина 20 фати а дужина 35 фати Сеначком улицом до ладника и ту је ширина башче 20 фати до башче и ограде Г. Богичевића баште а у авлију у брду подруми и једну малу кућу од једне собе и кујне до зида и авлије Г. Богичевића прекрасне воде у бунару и ту кућу са овом зградом означеном завештавам народу српском за вечити спомен мој и то у цели да се од ње начини музеј за краљевину српску и то да се преда после моје смрти и моје супруге Кате¹¹ на кућу кад буде у музеј претворена да се напише на угледном месту

Задужбина Стевче Михајловића

2. Под б. плац са зградом и летњиковцем у продужењу плаца од в. Куће под 1.а. до плаца Г. Милутина Јовановића у правцу поред Сеничке улице овај плац са земљама и зградама лењиковцем и бунаром завештавам да се зове именом мог сина Михајла Ст. Михајловића кућа и докле смо ми живи ја и моја жена Ката живеће наша снаја Јованка са нама докле је жива и један и други уживаће као што је уживала кад је заједно и са нашим сином овди живила и случајно да ми стари обоје скоро умремо а она још стоји под именом свога мужа Михајла, а наша снаја нек у ову кућу Михајлову настани се живети и то докле год оће, случајно да се неће удавати нека ту живи до свог века и нека све своје донешене покретности са собом носи и да јој се даду 1000# што је донела у миразу и још моји да јој се даду 500#, те обе суме нека даје под интерес те отуда себи имаде и прихода за уживање, а и пензију и нека јој се даје по одредби мојих пријатеља заступници ако је мало што је речено и још нека част од прихода што сам ком поделио од мог имања и завештао њима на уживање неку част овој мојој снаји Јованки дају како ови моји пријатељи по правди определе ако нађу да треба и то како реко ако под именом мога сина Михајла узживи, како се она сада изражава, ако ли оде родитељима својим или преуда, онда опет односи своју покретност њену донешену при удаји и своји 1000# свој мираз донешен и сав свој адиђар накит давати јој од свекра и супруга ма и од осталих то све нек са собом носи, а кућа опет остаје именом Михајловим, ако мајка буде жива његова нека са истом по својој вољи располаже, ако буде мајка умрла, нека моје ћерке Марија и Сока располажу.

3. Под в. плац у улици између Г. Јове Бабића и почившег Ракића удовице то завештавам да се прода и подмире суме наведене у тестаменту, ако је ја за мога живота не продам.

4. д. Воденицу са три парчета ливаде на реци Топчидерској и покоњену облигацију од 100# од Пере Рад. Николића наплате то је од оца њима поклон, то сада завештавам као што је и пре речено половину Мијајлу¹² сину Милановом, а половину завештавам мом сестрићу Томи Тасићу¹³ нека заједно унапређују и уживају од тог имања.

5.е. У Мостарској улици плац између Јове Богојевића између попа Милоша у зачељу Клидеса завештава се мојим унуцима Мијајлу¹⁴ и Милану¹⁵ браћи Рашковићима да себи начине кућу.

Меана, кафана (ан) и са осталим зградама сењаком и казаницом са једном малом собом и кујном и свом земљом тим зградама принадлежећом од лица чаршије до пута и реке Белице са

¹⁰ Антоније–Анта М. Богићевић (Шабац, 1836–Београд, 1916), генерал и председник Државног савета у пензији.

¹¹ Катарина–Ката Михајловић (Београд, 1830–Београд, 1898.), рођена Шами, трећа супруга Стевчина

¹² Михајло М. Михајловић (Београд, 1862–Београд, 1911), син Миланов, а унук Стевчин, студент фармације несвршени.

¹³ Тома Тасић, сестрић Стевчин, син Станије, Стевчине сестре и Тасе Милосављевић–Аранђеловића, јагодинског трговца.

¹⁴ Мијаило Рашковић (Јагодина, 1850–Јагодина, 1912), порезник у пензији, унук Стевчин, син Савке, Стевчине ћерке из првог брака и Алексе Рашковића, чиновника.

¹⁵ Милан Рашковић (Јагодина, 1856–Београд, 1904), чиновник, унук Стевчин, син Савке, Стевчине ћерке из првог брака и Алексе Рашковића, чиновника.

свима одељцима меанским и кафанским и два казана и лаибиком и њима принадлежећим потребе та добра сва завештавам мојим двома ћеркама Маци¹⁶ и Соки¹⁷ и њиовим наследницима.

7ж. Воденица у Јагодини вароши са свима земљама њој принадлежеће и с једне и друге стране реке Белице и одма и башта пред воденицом и кошаром и осталим земљама што остаје од земљама одређене другима, па од 25 фати што претече па до пута пред воденицом и мибрадом и кошевима и са две старе куће и то завештавам два тала мојим ћеркама Маци и Соки а трећи тал мом унуку Милану Раденковићу¹⁸ свима трима лицима на равне талове и њиховим наследницима нека и унапређују и уживају.

8з. Празан плац у Јагодини између среске куће и меане Данила Срезојевића завештавам мојим братанцима од меане одма Паји К. Мијајловићу¹⁹ 6 фати у лице чаршији у 25 фати у дужини моје земље а другом братанцу Тоши Јов. Михајловићу²⁰ 6 фати на лицу чаршији и дужине 25 фати у внуреност моје земље и моме унуку Милану Раденковићу 6 фати ширине и 25 дужине у внуреност моје земље и до њега мом унуку Мијајлу Милановом сину 6 фати ширине и 25 дужине и до овог мојим унуцима Мијајлу и Милану Рашковићима обојици уједно 6 фати ширине и 25 фати дужине и мојој земљи можеду ту градити дућане и куће унапређујте и уживајте у спомени једни свом стрицу а други свом деди.

9. Три дућана састављена у једно ред радње тишлерске у папуциску чаршију од лица чаршије до другог пута малској, дужина плаца под тим дућанима и они остаји да се продаду да би се измириле остале одређене суме ако ја за живота не продам.

10ј. Велики виноград у селу Деоници са зградама и судовима виноградским бачвама ово завештавам на четири тала мојим ћеркама, Маци један тал, Соки један тал, сину Милана Михајлу један тал и четврти тал Тоши Јов. Михајловићу мом братанцу свим четворо равноправно нека га раде и унапређују и отуда од прихода сви заједно уживају.

11. Под К. у облигацијама има које у банкама српске које у слогу друштво и у приватним лицима држим да ће бити од прилике до пет хиљада #. Стотину # више или мање ту је све по протоколу домаћем има све по реду који ће се у своје време предати мојим пријатељима, који ће заступати по овом мом завештању та моја добра.

12. Дуга за сада имам до 1000# које мислим за живота скоро ћу то одужити, а и снаји Јованки за њен донешени мираз Мијајлу 1000# и то сам дужан у неко време и тај дуг снаји дати ако усхтедне, било уговорено са пријатељем мираз 2000#, али донела је само ових 1000# а обећали ово докле буде снаја веле пунолетна (знања ради).

13к. Покретност мог имања намештај, покућанство и мој прстен брилијантски мој цепни сат, моји ордени и дипломе и моје оружје и тому подобно нешто ћемо ми сами за живота извршити ако нас раније смрт не уграби, али ћемо о томе списак о свему раније приуговорити и наше мишљење у том списку ставити и опет благовремено дати и нашим пријатељима заступницима извршитељима овог нашег завештања јавићемо ако је исто извршено, а ако није наше мишљење опет.

14н. Одавде распоред са имањем и ком

Како је син мој старији Милан одељен још 1859.год. и ком сам у више прилика знатну суму новаца и то при куповини имања за њега у овдашњој вароши дућане и кућу 950# или 850# платио на ћошку спрам Лондона гостионице које сада има вредност до 5000# и дато му за по-

¹⁶ Магдалена–Маца Стојковић (Јагодина, 1839–Београд, ?), Стевчина кћер из другог брака са Јелицом, рођ. Вукићевић.

¹⁷ Софија – Сока Гудовић (Јагодина, 1844–Београд, 1919), Стевчина кћер из другог брака са Јелицом, рођ. Вукићевић.

¹⁸ Милан Раденковић (Јагодина, 1850–Јагодина, 1915), трговац, кожар, дугогодишњи председник јагодинске општине, унук Стевчин, син Љубице, Стевчине ћерке из првог брака и Димитрија Раденковића, трговца.

¹⁹ Павле–Паја Михајловић (Јагодина, 1845–Ниш, 1915), публициста, први јагодински новинар, државни саветник у пензији, синовац Стевчин, син Јелене и Косте Михајловића, окружног начелника.

²⁰ Тодор–Тоша Михајловић (Јагодина, 1856–Јагодина, ?), трговац синовац Стевчин, син Ане и Јована Михајловића, чиновника.

враћај жени донешени му мираз при разводу од 500#, кад је у Вишњици купио дунавску воде-ницу дадох му 100# и два пута по 250# за купљену ливаду у Макишу и у селу Калуђерици, где је опет купио њиву и ливаду и 1000# и нешто више виде облигацију од раније код Капетановића адвоката и 100# што сам му дао да пре поласка из Шабачке да онамо нешто измири облигације о томе код Капетановића и 100# што плати за њега Г. Вујовићу што је ту облигацију Вујовић пре-нео на мене и ја му платио тих 100# и 100# што је наплатио мојих од Благоја Миљковића и Ми-лића Крстића 200# што сам му дао кад је пошо у Абацију а да облигацију за Г. Станојла коју сам предао његовој жени и мојој снаји Перси на поклон за њену сопственост.

15о. Овде означавам да моја супруга Ката остаје ако после моје смрти још живи овде у ову своју велику кућу до смрти, уживаће све приходе од свију мојих добара докле је жива и ни-ко је не узнемирава аманет о томе и мојим пријатељима, заступницима овог мог тестаментa и уживаће сву своју пензију и завештава јој се виноград са кућом у брду врачарском и да јој се да-ду 100# да их даје под интерес и отуда имаде цепни трошак и моје покретно имање као наме-штај, покућанство и свему томе подобно ако будемо заједно још у животу то наредили и коме што определи онако нека и буде, ако ли смрт мене спречи а то ће моја супруга по означеном списку извршавати а може у помоћ позвати и моји пријатељи и заступници да јој помогну на том расположењу моје покретности–виноград горе речени и 100# то нек при смрти својој наре-ди и располаже како јој воља и ком оће завештати и све ово иде и остаје докле та моја супруга остаје до смрти под мојим именом моја супруга иначе само виноград и 100# и своје аљине и на-кит.

16п. Завештавам мојим унукама а Мациним ћеркама Драги 100#, Даринки 100# а унуци-ма мојим и Мациним синовима Драгомиру 50# и Бранимиру²¹ 50# нека им родитељи њиховим сумама тиме руководе да напредују женским при удају а мушким до пунолетства сећања на де-ду.

17р. Завештавам мојим унукама а Сокиним ћеркама и синовим Милеви²² 100#, Васили-ји²³ 100#, малој Кати²⁴ 50#, Стевану²⁵ 50#, Мијајлу²⁶ 50#, Владиславу²⁷ 50#, нека им то руководе родитељи ћеркама при удаји а синовима до пунолетства спомен на свог деду.

18с. Завештавам Милановом сину Мијајлу мом унуку 50# а мојим унуцима Мијајлу и Милану Рашковићима обојима 100# да кућу граде.

19. Мом унуку Милану Раденковићу кад дати му дуг врати од тога и њему као и свима унуцима прашта му се 50# а дуг да се плаћа, који ће ово завештање после извршавати после на-ше смрти а може се ако се може и нами за живота дати.

20ц. Мом братанцу Паји дужан на облигацији 20# то му се поклања и да му се даду још 20# у спомен свог стрица.

21у. Такође и братанац Тоша Мијајловић кад дужник дуг плати што је дужан и њему се прашта 40# као и Паји Мијајловићу за спомен свог стрица.

22ф. Да се даде свима црквама где сам по нека времена у тим варошима или села живео а негде и старешина био и то у Смољиначкој, Јагодинској, Смедеревској, Београдској, Алекси-начкој, Чачанској свакој цркви по 100 динара да ме огласе кад умрем инвалидском 100 динара и сиротинском 100 динара за спомен.

²¹ Унуци Стевчини, деца Стевчине кћери Магдалене и Алексе Стојковића (?), 1833 – Београд, 1908), пешадијског пуковника, начелника Министарства војног у пензији.

²² Милева Штајнлехнер (Београд, 1864–Београд, ?), Стевчина унука, кћер Софије и Јеврема Гудовића, супруга инж. Михаила–Емерика Ј. Штајнлехнера.

²³ Василија Пантић (Београд, 1870–Београд, ?), Стевчина унука, кћер Софије и Јеврема Гудовића, супруга Михаила Пантића.

²⁴ Катарина Гудовић (Београд, 1884–Београд, ?), Стевчина унука, кћер Софије и Јеврема Гудовића.

²⁵ Стеван Гудовић (Београд, 186 –Београд, 1920), унук Стевчин, син Софије и Јеврема Гудовића.

²⁶ Михајло Гудовић (Београд, 1872–Београд, 1918), унук Стевчин, син Софије и Јеврема Гудовића.

²⁷ Владислав Гудовић (Београд, 1882–Београд, 1909), унук Стевчин, син Софије и Јеврема Гудовића.

23x. И мојим двома малим унукама Љубици и Савки²⁸ по 50# почившег Милановим ћеркама нека им мајка њихова даје под интерес и нека расте интерес и оне заједно.

24. Моје белешке да се даду лепо пречистите и где треба боље речи изговорити и јасније написати и књиге штампати, али како је онде наведено. Он је потпуно истина само није јасно речено нека се изрекне и поредак доведе и сва моја писма да се инвентар сачини сва која су достојна нек се пакују као опомена родбини и пријатељима кад би зажелели како је кад писано и на добру роду изштапају у књигама да се даде на добру израду и штампу завештава се 1000# па од те белешке књижице да се нека сума пода мом унуку М. Раденковићу да држи у мојој капели у Јагодина, на чување и пријатељима на раздавање а нека сума мојим зетовима и унуцима, а тако и писма, у свом овом делу нема уплива ни полиција и суд само ови моји пријатељи.

25. Овде се сада извештава и по имену и јављају моји пријатељи, који се овим умољавају да се овог човечанског дела приме и добра моја у овом тестаменту завештана под своју заштиту узму и заступе до свог коначног извршења то је умољен мој прави пријатељ Г. Милан С. Недељковић-Пироћанац²⁹ председник министарског савета у пензији и моја два зета Г. Алекса Стојковић, начелник министарства војног и Јеврем Гудовић, министар грађевина у пензији³⁰ они ће моје завештање бранити у своје време свако своје по завештању извршити а и који су ми дужни ако за живота не плате по мојој смрти све се њима односити и плаћати како ће се они по тестаменту завештања моја извршити и постарати се да се све изврши на добар мој спомен.

Препоручујући се вашем вечитом спомену о мени нека вас свемогући Бог благослови за ваша човечанска и пријатељска дела.

28. августа 1887
Београд

Препоручујући се свемогућем
Господу Богу Моју душу
(М. П.) Стевча Михајловић

Да је Г. Стевча Михајловић министар на расположењу пред нама тројицама под-писатим сведоцима, који смо данас заједно код њега били изјавио да је овај тестамент од 28. августа тек. године сам његовом руком писао и потписао и да смо ми на овај тестамент нашу сведоцбу ставили и подписали се сведочимо:

Другог септембра 1887. год.
Београд

Сведоци
Г. Вујовић,³¹ члан државног
савета
М. Спасић,³² члан државног
савета
М. Прајзовић, члан касационог
суда

²⁸ Љубица и Савка М. Михајловић, Стевчине унуке, ћерке Стевчиног сина Милана из другог брака са Персом, рођ. Петровић.

²⁹ Милан С. Недељковић-Пироћанац (Јагодина, 1837-Београд, 1897), председник Министарског савета, адвокат, један од оснивача Напредњачке странке.

³⁰ Јеврем П. Гудовић (Лукавац, 183 -Београд, 1900), инжењер, државник, министар грађевина и народне привреде, зет Стевчин, супруг Стевчине кћери Софије.

³¹ Владислав Вујовић (? - Београд, 1889), члан Државног савета.

³² Милован Спасић (Рековац, 1818-Београд, 1908), државни саветник, члан Српске краљевске академије

Додатак

Овај мој додатак овом мом тестаменту, те да се сајузи са мојим тестаментом пређе сачињеним, и мојим пријатељима и сродницима заступницима како тај тестамент мој тако и овај мој додатак како моју последњу вољу и наређење моје у тестаменту и овом мом додатку означеном поверава се како горе реко мојим сродницима пријатељима заступницима Г. Милану С. Недељковићу–Пироћанцу, као синовцу и куму бившем преседнику министарског савета сада у пензији и мом старијем зету Г. Алекси Стојковићу начелнику војног министарства и мом зету млађем Г. Јеврему Гудовићу министру грађевине на расположењу као што горе реко они ћеду заступати мој тестамент и мој овај додатак и сва у њему наређења чувати у све у своје време тачно извршити и шта ми је дало повода овом додатку следује доле означено све по реду и то је:

1. Дао ми је повода том додатку–узнемирење што ми је причинио мој унук син Милана мог сина Михајла, он од како му је отац умро неће долази код мени ни код бабе и чак се по гди изражава да он неће да зна очев род, но само зна за распуштеницу своју мајку³³ и њен род и одма по смрти очевој одма са својом сестром Даринком³⁴ изму ту распуштеницу мајку код себе у пркос и мртвом оцу и у пркос својим живим очевим му родбини, и то још оцу не сачекавши да му се подушје учини, и наравно ја знам, да деца желе својој мајци, као неку своју наклоност но само не тако нагло као што изгледа пркос једном пркос другом наклоност својим родитељима чинити није паметно и нису добра деца он је тај Михајло син почившег Милана доста је неповољности свом оцу причинио и доста му је у болести причинио и смрт му је ускорио док је у Параћину у апотеку био, и на друга места; и да га од тог његовог поступка отклонимо и сачувамо посласмога у Париз, натоварисмо бригу Михајлу брату Милановом мом млађем сину докле је овај био у Паризу, и и ја сам и ту доста преко Мијајла за то потрошио, да би га где код каквог завода или професора дао да би га поправио, но овај неће да слуша и отац му се јако разгневи и пише да више неће да зна за њега, но ја пишем мом млађем сину Михајлу да се постара и за време завара свог брата свог Милана и да му пише да се је почео кајати и поправљати и то да би Милану олакшао љутњу и овај му као отац пише и прашта му досада, у напред нек пође на боље, но то што се чинило све бадава, распуштено дете опет своје обикнуто, док и оцу свом со тим причини већу болест па и саму смрт у једној овде под 1. коверти мало неке преписке о том поступку колко за уверење да се види.

Па како сада поступа тај Мијајло Миланов син по смрти очевој дошао у Београд па седи бадава нити придружује науку да положи испит апотекарски зашта се учио но кад своји који су готово као и он говори да он само чека да му деда умре па да почне располагати дединим добром што му је вели особито њему његов отац оставио, како му је то саопштио неки му очев рођак који му је тестамент градио, да му је Милан отац Михајлов казао како је он од свог оца одавно одељен и да више нема ништа у заједници, но само једну воденицу на реци Топчидерској и неке ливаде са једном облигацијом од 100# то нам је отац у заједници са братом Миланом оставио да облигацију наплатимо и поделимо а воденицу и ливаду да заједно братски управљамо и уживамо а у осталом све смо подељени, али тај његов побратим или онај који му је тај тестамент градио обрекао му да он зна параграфе који му може силу прибавити и од добра дедина и ако је одељен ја не верујем да је могао што другче рећи мој син Милан, мањ ако је био у оно време што у забуни, осим да је рекао да је одавноодељен и да само та воденица и ливада и облигација у заједници са братом Михајлом.

2. Јербо је мој старији син Милан одељен од мене и сам собом управљао дакле у уживао већ 30 год. при оделидби дао сам му ту сву потребу. Купио сам дућане и куће гди се одма и оселио од мене, дао му покућанство, простирке покривке, намештај и сво оружје које има, и после делидбе кад год сам имао помагао сам да га се унапреди у свачему и дао сам му више но што сам имао, у оно време је већ седео у своја добра а још је седео по туђим кућама и плаћао кирију

³³ Милева, прва супруга Милана С. Михајловића, Стевчиног најстаријег сина.

³⁴ Даринка Михајловић, Стевчина унука, кћер Милана и Милеве Михајловић.

докле дође до могућности после његовог дељења те и ја начини ову кућу за самог мене и моју супругу где и сад уживамо и намерни увек бити да је завештамо на каквово благоугодно дело где би по смрти за спомен наш имали но ни ма како нам рођенијем оставили а тако смо и завештали.

3. Почивши мој син Милан увек ми је био благодаран и никад није показао да је у нечем незадовољан но управљао са својим датим му добрима, кад узмем од његових њива јечам или ливада сено он од мене свог оца наплати све лепо као од другог. Може се који жели овде уверити, под б., у једној коверти остављено да се који жели може уверити, кад дам моју краву на пашу на његову земљу наплати му као и другом али све то међу нама није било замерно, и ја кад сам га видео прилично омогућеног ја док сам му помагао како се навело у тестаменту доста с готовим новцем при набављању он себи још више добра, ја сам све то давао и поклони као и при пуштању прве жене његове ако ко рекао кад видео га могућенога, и ако сам гди нужду имао са парама опет помагао, али на облигацијама и под интересима и ако сам ово поклањао интерес али дуг мој је остао дужан и тај дуг што ми остао дужан по облигацијама ја сам секвестирао или рећи интабулирао да ми се врате и сада са интересом за живота поклонио му интерес заједно да се рачуна С.М. по смрти његовој.

4. Ако је мој син Милан добра моја која сам при оделидби дао њему као сину свом која је он прибавио оставио и завештао буде својим децама то је његова сопственост била и ту је властан а не туђа добра свог оца гди више није имао права на она после како се оделио, онда син мој и сувише нема права.

5. Нити је мој син Милан нити Мијајло били сами моји синови – но били су више њих – и синови и ћерке но досада остала су ова два сина Милан и Мијајло и две моје ћерке Маца и Сока, - нити ми је само унук Миланов син но много унук и унуци од моји сви живи ћеркама, које су мени све једно и синови и ћерке све су моје рођене ја сам имање које сам стекао штедио – и нико праведније није могао наредити како и колико ком у своје време да се да по тестаменту.

6. Само ми квари онај поступак Милана син који већ како чујем задужио оно имање што сам га оцу при дељењу купио и дао, задужио са 700# нити ми долази нити ме пита но узме новце и заложити добра па иде у онај страни да му не зарасту путови којим је ишао и оца за живота још вређао, па велим у том ми је покварио вољу, што сам му ја обећао у тестаменту из великодушности да му се особито од мене да, те да га искључим како сам свима мојим унукама и унуцима по нешто завештао тако и њему, па као што реко његово понашање и поступање спрам деде видим да нисам ту право учинио, јербо зашто би таквом неблагодарнику то чинио као и благодарном – па се сад то кајем и одузимам то опредељено њему завештање – но то нек се сарамерно подели осталим благодарнима, а њему доста је што му је оставио отац његов – но исто док исплате они што су добра дужна и интабулирана после нека се влада он по тестаменту а како им је и од којих је завештана од оца његова.

7. Мени наравно мило би ми било од мога сина син унук синовљев да је први код мене и да се нађе на утјеху моју, али кад неће и није хтео онда и ја за таког не марим али би му желео добра и да би се поправио (у чему ја сумњам) али не би му желео ни оно што сам му обећао у тестаменту но то остављам у аманет мојим господи заступницима мога тестаментата – ако виде поправљеног прикладног нама још за живота мог и моје супруге на спрам мојих заступника и мојих наређења имам наредити благодарни онда нек поступи по свом благоразумију и можеду му по тестаменту учинити ако виде и увере се о његовом поправку.

8. Ето то ми је дало израза тог мог унука Миланова сина те сам свој додаток додао мом тестаменту и овде да оставим до знања мојим заступницима. С.М.

9. И то сам хтео овде применити – да и ја знам кад се који у фамилији ода на службу и оде у службу он се је оделио са имањем остаје у задрузи као и моја браћа, кад их је служба довела у месту где је и наша задруга била и опет се код оца устанила и ја као старији како сам отишао од задруге и одељен био одма и ја сам са временом дошао у месту где су мој отац и браћа али ја као одељен кад је отац умро што је остало у наслеђе кућа дућан виноград баште и њиве то

се све да неодељеним браћама па ако је и колико готовине било све неодељеним браћама а ја био одељен ма колико било на то је и остало и ништа више па то ником није криво била.

10. А мом сину Милану кад сам га оделио био све сам му потребе дао и у оно време можда више него што сам и сам имао као што сам и горе о томе навео, нити верујем да је Милан могао што другче казати но да је 1859. године одељен од задруге. Но при свем овоме да доведе написано и наведено колико да се ствар боље објасни а Милан ми није пасторак та као да сада то наводим да га отуђим „не нити би ја то сада на моју душу узео. Кад су ми што веле речи: Ноге већ пола у гроб, а по мојој души све је овако и опет велим да другачије није ни Милан рекао но су му хтели сачинитељи тестаментата да му доброту са туђим добрима учине и зар се надао да је нешто особито масна маса те да и он има откуда да лизне т.ј. ако буде што другче наведено како се мој унук изражавао а можда и лоше.

11. У овом додатку оћу да додам за лакше извршење мог тестаментата и моја завештања као у овом мом додатку.

А) Да ако ја још за живота мог не продам плац са кућом баштом плацем између г. Бабића и Ракићке које ја до сада ценим 1200# а моји заступници по нахођењу одреде.

Б) И такође моји дућани у Јагодини налазећи се у папуциску чаршију ја сам их ценио 600# а заступници по нахођењу свом.

В) И плац између Јов. Богојевића и поп Милоша којег ја ценим 300# а г. Клидес нудио ми 200# и то ако ја за живота не продам нек заступници продаду.

Г) Мој брилијантски прстен кога сам ја проценио од комисије која је књажевске драгоцености процењивала кад сам ја тугор био процењивали су до 950# , а у Бечу са мојим пријатељем код вештака на гробу процењивали 1200# и то само мојим заступницима знања ради достављам а при продаји најпре да се понуди Краљ наш а и унуци Књаза Милоша па кој да више, надам се да нећеду дати да Књаз Милошев најмилији прстен допусте да у ма које руке отиде но ће ду га задржати и добро платити.

Д) Такође да се продаду интови и проста кола и коњи и ждребе и сва налазећа се вина и ракија и нека дрвенарија која не треба за виноград и једна велика машина за цеђење грожђа и то или продати или коме дати за виноград завештавамо и ту машину односно у виноград или продати. Под в. Овај плац што сам био завештао Рашковићима заменио сам им и определио плац њима обојим у Јагодину.

2) Горе наведено за продају вино колико ће се она сума затећи не знам али најпре мојим заступницима по 3 акова узети за себе па ако нема још много вина можеду узети по 4 – 5 акова а не продавати осим ако још много више имало буде па тако исто и са ракијом нека се поступи од мене поклон, а место мене пите ви у здрављу.

12. Што се пак тиче мог покретног добра намештај, аљине, веш оружје моје сво покућанство као и књиге Михајлове и моје, моја сва писма налазећа се у библиотеку стаклену или гди биле контрафе моји ордени и дипломе а особито писма која сам сматрао за важна то ћу ја особито списак начинити а по нешто наредити шта ком да се да на чување а од друге ствари и на уживање колико може ја ћу определити а у случају изненадне смрти онда аманет моја супруга са две мојим ћеркама Мацом и Соком и мојим обојим зетовима на најсавеснији начин то наредити да сваки по нешто од родбине по неку малу па и најмању што да му се да за спомен, но ту не желим да се што од тих покретних ствари продају и као што има ормани огледала разни порцулански светњаци и и тому подобно, наравно у првом реду долазе моје ћерке моји унуке и унуци па онда моја два братанца и братанице сестрићи и сестричине од Стевана Недића³⁵ и Нике Тасића³⁶ моје бив. старије сестре и мом брату поменути штап да му се пошље у мом списку од

³⁵ Стеван Недић, сестрић Стевчин, син Стевчине сестре Стеване и Коце Марковића, трговца.

³⁶ Никола–Ника Тасић, сестрић Стевчин, син Стевчине сестре Станије и Тасе Милосављевића– Аранђеловића, трговца.

добра и Катиним братаницама по нешто ако може све наредити у том списку олакшаћу својим и ја ћу задовољан бити ако он не може се стићи, како горе реко, моја супруга моје две ћерке и моја 2 зета а може вам помоћи саветом и мој синовац Г. Милан Пироћанац, а и моја снаја Јованка нека буде у том савету одредењу ако они знали буду и одредењавању докле год буде са нами у једној кући. Мијајлове књиге како оће Јованка онако нек буде а остало означење у тестаменту а друга снаја Перса она ужива на добру свога мужа а мог сина Милана.

13. Капелу моју и гробницу и наручено звоно у Јагодини преко мога зета Стојковића ако ја будем жив докле све то наредим и платим онда све у том свршено, но ако претече смрт то нека све течно изврше моји заступници тестамент а мог и шта ће се однети одавде од моје непокретности значају опет у оним списковима што горе рекох а уговор и погодба налазе се код мог унука Милана Раденковића у Јагодини С.М. за капелу и гробницу С.М.

14. Овде опет помињем по мојим белешкама које сам значао у тестаменту мојим заступницима да се све лепо на чисто трукују у књигама макар у троима. Нека млађи нараштај наш да може тачно да чита и види кроз колико буке његов стари деда пролазио и родбини сваком дати од те књижице а што претече нек се пошље и чува у мојој капели над гробницом мојом у мојој онди главној каси.

15. Сад при закључењу овог мог додатка и опет овди додајем све који не буде благодарен на моје наређење у тестаменту оном и ништа не дајте нити сам ком дужан давати шта само признатим и благодаренима подајте по завештању.

16. Наравно по смрти мојој и по смрти моје супруге важи напоменути више пута тестамент мој и додаток у овом тестаменту вручавам мојим поштованим заступницима да својски из човечанског призрења и мог пријатељства чувати и у своје време извршити и сваку неповољност по свом благоразумију поступити.

Препоручујући се и после смрти вашем искреном пријатељству да ми сачувате леп глас међу живим и да се сачува да ме који и мрвог не узнемирава моје покојство – Бог нек вас чува и руководи праштајте вашем препоручујем се свемогућем Богу.

1. марта 1888.год.
у Београду

(М. П.) Стивча Михајловић

Да је г. Ст. Михаиловић председ. мин. савета и мин. грађ. на расположењу пред нама троцима подписатим сведоцима који смо данас заједно код њега били изјавио да је овај додаток од 1.- ог марта 1888. год. његовог тестамент а цело његовом руком писао и подписао и да смо ми на овај додаток нашу сведоцбу ставили и подписали се сведочимо.

3. марта 1888. год. Београд

Сведоци:

Влад. Вујовић члан држ. савета
М. Спасић члан држ. савета у пенз.
Мил. Прајзовић члан Касац. суда

Литература

1. Е. Ј. Цветић, *Споменици Јагодине*, I, Јагодина 1910.
2. М. Ђ. Милићевић, *Додатак Поменику од 1888. знаменитих људи у српскога народа који су преминули до краја 1900*, Београд 1901.
3. *Мемоари Стефана – Стевче Михаиловића у два дела од 1813. до 1842. и од 1858. до 1867.* Средио их Живан Живановић. СКА, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа. Прво одељење. Споменици на српском језику, Књига XVIII, Београд 1928.
4. Историја српског народа, V – 1, Београд 1981.
5. В. Крестић, *Мемоари Стефана – Стевче Михаиловића (1861. – 1878.)*, Споменик САНУ, СXXXII, Одељење историјских наука 8, Београд 1991.
6. С. Кнежевић, *Архивски и остали извори о настанку и почетном замаху у раду Етнографског музеја у Београду*, Архивска грађа као извор за историју (зборник радова), Београд 2000.
7. Н. Станојловић, *Родослов Стефана – Стевче Михајловића*, Јагодина 2000. (рукопис у својни аутора).

Резиме

Стефан–Стевча Михаиловић (Јагодина, 1806–Београд, 1888), својим дугим животом и политичким трајањем обележио је скоро читав XIX век. Прешавши све степенице у чиновничкој и државничкој каријери, на крају живота саставио је тестамент. Овај важан историјски документ представља много више од последње воље једног знаменитог Србина. Стевчин тестамент важан је како за његове потомке, тако за историјску науку, јер открива у његовој личности и брижног супруга, оца и деду и љубитеља и покровитеља науке и културе и великог добротвора. Представање Стевчиног тестаmenta широј јавности има за циљ да изазове још веће интересовање историјске науке за проучавање животописа овог јединственог српског политичара.